

۱۴۵۵۴۷۷
۹۴-۱-۱۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناخت روستاهای استان سمنان

دفتر چهارم

مؤمن آباد

پایتخت گنج ایران

علیرضا شاه حسینی

انتشارات حبله رود

۱۳۹۴

سرشناسه	شاه حسینی، علیرضا، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور	مؤمن آباد پایتخت گنج ایران.
مشخصات نشر	سمنان، انتشارات حبله رود، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۱۶۶ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
فروست	شناخت روستاهای استان سمنان؛ دفتر چهارم.
شابک	۷-۱۵-۷۶۴۴-۶۰۰-۹۷۸: ۷۰۰۰۰ ریال.
وضعیت فهرست نویسی	فیبای مختصر
یادداشت	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir
	قابل دسترسی است.
یادداشت	کتابنامه
شماره کتابشناسی ملی	۳۸۴۵۷۲۳:

انتشارات حبله رود

سمنان، بلوار ولی عصر، جنب مسجد آل محمد(ص)

www.hablerood.ir

شناخت روستاهای استان سمنان (دفتر چهارم)

مؤمن آباد پایتخت گنج ایران

علیرضا شاه حسینی

ویراستار: مهندس عنایت الله رنجبر

صفحه آرا: محمدتقی رهبری فرد

تصاویر: منصور عمادی

طرح روی جلد: شرکت تبلیغاتی سیاه مشق

شابک: ۷-۱۵-۵۷۶۴-۶۰۰-۹۷۸

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: هفت هزار تومان

چاپ نخست، ۱۳۹۴

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۳.....	مقدمه
۹.....	نگاهی کوتاه به شهرستان سرخه
۱۳.....	اوضاع جغرافیایی
۱۵.....	موقعیت جغرافیایی
۱۵.....	نام پیشین روستا و جه تسمیه آن
۱۶.....	پیشینه تاریخی
۱۸.....	محلات سنتی و قدیمی مؤمن آباد
۲۱.....	اوضاع اجتماعی
۲۳.....	جمعیت و ویژگی های آن
۲۴.....	وضعیت سواد
۲۵.....	ترکیب سنی جمعیت
۲۵.....	مهاجرت
۲۶.....	خاندان ساکن در مؤمن آباد
۲۶.....	گویش مؤمن آبادی
۲۷.....	مدیریت روستا
۲۷.....	شورای اسلامی
۲۷.....	مدیران روستا
۲۸.....	مدیران منتخب در چهار دوره شورای اسلامی روستا
۲۹.....	پیشینه آموزش و پرورش در مؤمن آباد
۳۰.....	امکانات موجود
۳۱.....	درمانگاه حضرت فاطمه زهرا (س)

۳۱	خانه عالم
۳۲	اماکن مذهبی
۳۳	۱. مسجدالنبی سرچشمه نیدر
۳۳	۲. مسجد الزهرا
۳۳	ساختمان هیئت حضرت ابوالفضل (ع)
۳۳	سایر امکانات موجود در روستا
۳۴	شهیدان
۳۴	شهید مجید مومن آبادی
۳۴	گلزار شهدای گمنام
۳۷	اوضاع اقتصادی
۳۹	فعالیت‌های مهم اقتصادی
۳۹	دامداری سنتی
۴۱	نحوه کوچ (تصویری از گذشته)
۴۲	زراعت و باغداری
۴۳	منابع آب
۴۴	زمین‌های زراعی در ییلاق‌ها
۴۴	چاربداری
۴۶	کارگری
۴۶	معادن کاوی
۴۶	معادن گچ
۴۷	پیشینه بهره‌برداری از گچ در مؤمن‌آباد
۴۸	گچ پزی
۵۰	راه‌اندازی کوره‌های دستی گچ پزی
۵۲	کارخانجات گچ

۵۴	گج سمنان - ساری
۵۵	گج صدف سمنان
۵۵	گج سمنان - شمال
۵۵	گج تابان سمنان
۵۶	گج صنعتی امید سمنان
۵۶	گج مازندران - سمنان
۵۶	گج سمنان کویر
۵۶	گج سیمین سمنان
۵۷	گج مؤمن آباد سمنان
۵۷	سپیدار گج
۵۸	تولیدی گج آئینه سمنان
۵۸	گج سمنان - مازندران
۵۹	سینا گج سمنان
۵۹	تعاونی صالح گج سمنان
۶۰	گج نمونه سمنان
۶۰	کومش گج سمنان
۶۱	گج مازندران سمنان
۶۱	گج طلائیه مازندران
۶۱	گج سمنان - سحر
۶۱	تأسیس کانون گج و نمک در سمنان
۶۲	معدن گل سرشور (زئولیت)
۶۴	معدن دزد نمکان (dozde namakān) یا دیه در (diye dar)
۶۴	صنایع دستی: بافت گوت شِگَه
۶۵	کامیون داری
۶۷	«ماشین نوشته» ها (ادبیات رانندگان جاده‌ها)
۷۱	آثار و بناهای تاریخی

۷۳		شیخ محمود مزدقانی و بقعه وی در مؤمن آباد
۷۳		شیخ محمود مزدقانی
۷۶		مقبره شیخ محمود مزدقانی
۸۰		ژئوتوریسم (زمین گردشگری)
۸۱		معادن گچ مؤمن آباد نمونه‌ای از ژئوتوریسم
۸۳		فرهنگ عامه
۸۵		اشاره
۸۵		دین و مذهب و رسم‌های دینی
۸۸		جشن‌های دامداری
۸۸		وَرَبَرین (بشم چینی بره‌ها)
۸۸		جشن نرون
۸۹		عید قربان
۸۹		خوراک و تغذیه
۹۱		یاریگری‌ها
۹۴		باران خواهی
۹۴		نان
۹۵		انواع نان‌های سنتی
۹۷		اصطلاحات مربوط به نان و نان پزی
۹۸		ضرب‌المثل‌های مؤمن‌آبادی
۱۰۳		واژه نامه گویش مؤمن‌آبادی
۱۲۱		اصطلاحات خویشاوندی
۱۲۵		نصاب مؤمن‌آبادی
۱۲۹		منابع و مأخذ
۱۳۱		اسناد و تصاویر

آنچه پیش روی شماست دفتر چهارم شناخت روستاهای استان سمنان است که به معرفی یکی دیگر از روستاهای استان سمنان به نام مؤمن آباد پرداخته است. این روستا در حدود شش کیلومتری شمال غرب سمنان و در حاشیه شمالی جاده اصلی سمنان - گرمسار و بر سر راه سمنان - فیروزکوه واقع شده است.

دهها معدن و کارخانه گچ موجود در اطراف این روستا، آن را به یکی از مهم ترین روستاهای معدنی استان سمنان بدل نموده است.^۱

علاوه بر این، کامیون داری یکی از مشاغل مهم مردم این روستا محسوب می شود که بخش عظیمی از حمل و نقل مواد معدنی را به عهده دارند. مؤمن آباد یکی از روستاهای پرجمعیت استان محسوب می شود، به

۱. در استان سمنان روستاهای معدنی متعددی وجود دارد از جمله عباس آباد میامی که در جوار معدن بزرگ مس قرار دارد. روستای طزره که در کوههای اطراف آن معادن ذغال سنگ عظیمی وجود دارد که به همین سبب، شرکت سنگ البرز شرقی شکل گرفته است و کوه زر در جنوب دامغان که معادن طلا دارد.

خاطر نزدیکی این روستا به شهر سمنان (مرکز استان) در سال‌های اخیر جمعیت قابل توجهی از آن‌ها به سمنان مهاجرت کرده‌اند. از آنجایی که مؤمن آباد در منطقه‌ای گرم و خشک واقع شده، اغلب اهالی در فصول گرم سال به بیلاق‌های خود در حوزه جغرافیایی شهرستان فیروزکوه کوچ می‌کنند.

وجود آرامگاه شیخ محمود مزدقانی در مؤمن آباد می‌تواند این روستا را به عنوان یکی از روستاهای گردشگری مذهبی مطرح نماید. بعلاوه ژئوتوریسم معدنی نیز یکی دیگر از جاذبه‌های گردشگری این روستاست که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد.

به طور کلی مؤمن آباد یکی از روستاهای ثروتمند استان می‌باشد. اهالی امیدوارند مؤمن آباد در آینده نزدیک به شهر ارتقا یابد. امیدواریم این آرزوی مردم این دیار در آینده نزدیک تحقق یابد.

طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، استان سمنان دارای ۲۲۷۷ آبادی بوده که از این تعداد ۵۸۴ آبادی دارای سکنه و بقیه خالی از سکنه گزارش شده‌اند. این روستاها در مناطق مختلف جغرافیایی (کوهستان، دشته کویر و جنگل) قرار دارند. هر یک از این آبادی‌ها از توانمندی‌ها و قابلیت‌هایی برخوردار هستند که برخی از آنها منحصر به فرد هستند.

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، با مطالعه شماری از این روستاها که به عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شده بودند، امکانات سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و دولتی را تبیین نموده است.^۱ روستاهای زیادی در استان سمنان، وجود دارند که پتانسیل‌های گردشگری دارند، اما به خاطر نبود شناخت کافی، معرفی نشده‌اند. علاوه بر توانمندی‌های گردشگری، روستاهای استان سمنان، پتانسیل‌های دیگری

۱. رک: راهنمای گردشگری روستاهای ایران (۲) استان‌های تهران، سمنان، قم و مرکزی. تألیف حسن زنده‌دل و دستیاران. تهران: نشر ایرانگردان، ۱۳۸۶.

دارند که تا کنون ناشناخته مانده‌اند. از آن جمله روستای ترود (مرکز پرورش شتر شمال شرق کشور)، فرومد (مرکز تولید فلفل قرمز)، قلعه‌نوخرقان، شهر بسطام و آستانه (مرکز تولید زردآلو)، روستاهای سرحدات (مرکز تولید قرمه)، روستای سطوه سرکویر (مرکز تولید قالی‌های نفیس و گران‌بها)، کلاته میرزای ترود (زیره کوهی)، شورقاضی ایوانکی (مرکز پرورش گوساله پرواری)، (حسین آباد کالپوش (نخود و لوبیا)، روستاهای دشت کالپوش (دشت‌شاد، نام‌نیک، قوشه دگرمان و...) (مرکز تولید آفتابگردان دیم)، کرنگ کالپوش (مرکز تولید عدس دیم)، روستای قدس میامی (آلو)، محمد آباد میامی (کارگاه‌های متعدد پیراهن دوزی)، روستاهای آبخوری و دوزهیر (بادام)، ده سراب و ناروهه گرمسار (انجیر)، مؤمن آباد سرخه (پایتخت گج کشور)، اروانه و نکارمن (مرکز تولید سیب درختی)، ایستگاه راه‌آهن بنکوه و ده سرآبرود ناروهه گرمسار (مرکز تولید گوجه سبز)، رشم (مرکز تولید سیر)، اسدآباد، سرخه، بدشت شاهرود، کلا (کلان) دامغان (مرکز تولید پیاز)، افتر (مرکز تولید پنیر سنتی)، تل شاهرود (مرکز تولید طالبی)، دنج و رویان (مرکز تولید انگور)، احمد آباد گل‌تپه (مرکز تولید انار)، برم و مؤمن آباد (مرکز تولید پسته)، خنج (مرکز تولید گیلاس و نوع مرغوبی از این محصول در مزرعه‌ای به نام چمو)، فروان شهرستان آرادان (مرکز پایگاه عشایر ایل الیکایی و مرکز تولید بهترین کره ایلاتی)، فولادمحله (مرکز بازی‌های بومی

و محلی)، مزرعه چشمه بسیار بکران (تولید نوعی سیب به نام سیب تو سرخ)، دروار و ده‌ملا (مرکز تولید صنایع چوبی)، ابرسج (مرکز کلاه بافی و نمدمالی)، هیکو (سرزمین لاله‌های بی‌غم)^۱، نردین کالپوش (قره قوروت)، تلویین کالپوش (زرشک جنگلی).

بنابراین شناخت و معرفی روستاها، امری لازم و ضروری است که متأسفانه تا کنون به این مهم کمتر پرداخته شده است.

یکی از آرزوهای نگارنده این سطور، تهیه دانشنامه‌ای از آبادی‌های استان سمنان است که امیدوارم، با اتکال به خداوند بزرگ، این کار به سرانجام برسد. البته تهیه دانشنامه تک‌تک روستاها از عهده یک یا چند نفر خارج و مستلزم عزم جدی، اراده و پشتکار قویِ چریک‌های فرهنگی را می‌طلبد.^۲

نگارنده در بسیاری از موارد، تحصیل کردگان و فرهیختگان روستایی را تشویق کرده تا قلم به دست بگیرند، درباره زادگاه آبا و اجدادی خود، تحقیق و پژوهش کنند و از این طریق وضعیت این روزگار را به نسل آینده منتقل

۱. این نوع لاله‌های صحرایی در فصل پاییز، با آغاز سرما در مراتع ییلاقی روستای هیکو، مانند گت‌بزنگاه، اطاق‌سرا و بهاره‌کوه می‌روید.

۲. این تعبیر بسیار زیبا از آقای دکتر مرتضی فرهادی، استاد فرهیخته دانشگاه علامه طباطبایی و مؤلف آثار ارزشمندی چون: واره، انسان‌شناسی یاریگری، کشت‌کاری و فرهنگ و ... است.

کنند، و در این کار تا حدودی موفق بوده است و نتیجه آن انتشار نوزده عنوان کتاب درباره روستاهای استان سمنان بوده است.^۱

مؤلف به دلیل شرایط شغلی، به بسیاری از روستاها و مناطق عشایری استان سمنان، سفر کرده و طی این سفرها با بسیاری از روستاهای دور افتاده و ناشناخته آشنا شده است، ضمن احترام به همه روستائینان، از میان این آبادی‌ها به معرفی کوتاه، روستای کوچک «تجور» بسنده می‌کنم. روستای تجور از توابع دهستان خواروتوران بخش بیارجمند شهرستان شاهرود، در شمال کویر مرکزی ایران قرار دارد.

این دهکده زیبا تا شاهرود ۲۷۰ کیلومتر و تا سمنان (مرکز استان) ۴۴۲ کیلومتر فاصله دارد.

در این آبادی شیر زنی به نام خاله زهرا به همراه فرزندان و نوادگانش زندگی می‌کنند. او مدیر قدرتمند و تام‌الاختیار تجور است.

او پس از ازدواج با همسرش از روستای عشقوان به «تجور» مهاجرت کردند و روستایی جدید را بنیان نهادند. به آبادانی آن پرداختند. پس از مرگ همسرش مدیریت روستای کوچک تجور را به عهده گرفت و زمینه اشتغال

۱. این روستاها که به همت فرهیختگان روستایی، کتاب آنها منتشر شده عبارتند از: میغان، قلعه‌نوخرقان، طاق، کندو، قاطول، افتر، چاشم، پرور، لاسجرد، غیاث‌آباد، ریکان، دهنمک، پاده، فروان، حسین‌آباد کردها، داورآباد، رستم‌آباد، هشت‌آباد، یاطری علیا.

فرزندانش را در آبادی فراهم کرد و هر روز بر آبادانی آن افزود. این روستا در حال حاضر ۱۷ نفر جمعیت دارد. این روستا همانند یک پایگاه امنیتی در قلب کویر عمل می‌کند.

خاله زهرا از تولیدکنندگان واقعی، اما گمنام، این مرز و بوم است. مدیریت او می‌تواند الگویی باشد برای دیگر زنان این سرزمین.

این آبادی زیبا، آینه تمام نمای یک روستای سنتی ایرانی است. آنها به دامداری و مختصر زراعت اشتغال دارند.

دیدن این روستای زیبا را به همه علاقه‌مندان به گردشگری روستایی توصیه می‌کنم.^۱

این دفتر به معرفی یکی از روستاهای شهرستان سرخه، به نام «مؤمن آباد» اختصاص دارد. مؤمن آباد، پرجمعیت‌ترین روستای شهرستان سرخه است که از توانمندی‌های زیادی برخوردار است.

این روستا دو ویژگی مهم دارد:

اول اینکه مرکز و پایتخت گچ ایران است و شش در صد گچ دنیا از معادن اطراف این آبادی استخراج می‌شود و در واقع یکی از مهم‌ترین روستاهای معدنی کشور است.

۱. مؤلف در سال ۱۳۹۱ در برنامه تلویزیونی فانوس، از این آبادی مستند گزارشی به مدت ۱۳ دقیقه تهیه کرده است که از سیمای مرکز سمنان با عنوان گوهرهای پنهان پخش شده است.

دوم: بقعه یکی از عارفان نامی کشور به نام شیخ محمود مزدقانی در این روستا واقع شده است.

در اینجا لازم می‌دانم از مسئولین روستا آقایان سعید قادر زاده رییس شورای اسلامی، ناصر رکن آبادی دهیار، حاج محمد مؤمن آبادی از معتمدین روستا، حاج صادق مؤمن آبادی و همچنین از اهالی خوب و پرتلاش مؤمن آباد به خاطر محبت‌هایشان سپاسگزاری کنم. عمر همگی آنان دراز باد.

امیدوارم اطلاعات این دفتر مورد توجه و پسند مردم روستای مؤمن آباد قرار گیرد و کاستی‌های آن را به بزرگواری خودشان ببخشایند.

علیرضا شاه‌حسینی

مرداد ماه ۱۳۹۴

نگاهی کوتاه به شهرستان سرخه

شهرستان سرخه یکی از شهرستان‌های استان سمنان است که در ۲۰ کیلومتری غرب مرکز استان (سمنان) واقع شده است. شهر سرخه تا پایتخت ۱۶۵ کیلومتر فاصله دارد.

این شهرستان از شرق به شهرستان سمنان، از غرب به شهرستان آرادان، از شمال و شمال شرق به شهرستان‌های فیروزکوه و مهدی‌شهر و از جنوب به کویر محدود می‌شود.

شهرستان سرخه در مختصات ۳۴ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۵ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۲ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۵۳ درجه و ۳۰ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است. ارتفاع شهر سرخه از سطح دریا ۱۱۰۰ متر است.

شهرستان سرخه ۹۲۲۲ کیلومترمربع وسعت دارد. هفدر و لاسگرد دو دهستان شهرستان سرخه هستند و هنوز تقسیمات جدید کشوری (بخش‌ها) تعیین نشده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، شهرستان سرخه ۱۴۸۵۳ نفر در قالب ۴۶۵۹ خانوار جمعیت داشته است. بیشتر جمعیت شهرستان (۶۵/۴ درصد) در شهر سرخه و بقیه در نقاط روستایی ساکن هستند.

شمال شهرستان سرخه را منطقه کوهستانی تشکیل می‌دهد. در این بخش روستاهای عبدالله‌آباد (عبدل‌آباد)، جوین، شاه محمد زید، امامزاده عبدالله، آل‌دره، ایچ، اروانه و افتر قرار دارند. روستای لاسجرد در ده کیلومتری غرب سرخه و در حاشیه شمالی جاده اصلی تهران - مشهد قرار دارد.

روستاهای صوفی‌آباد، بیابانک، اسدآباد، نظامین هم در حاشیه کویر و در جنوب و جنوب شرقی سرخه قرار دارند.

اقتصاد سرخه بر پایه زراعت و باغداری و مرغداری و تا حدودی دامداری سنتی استوار است. از گذشته‌های دور، خربزه سرخه شهرت زیادی داشت. انار سرخه و لاسجرد؛ پیاز اسدآباد و لاسجرد؛ سیب اروانه، گردوی امامزاده عبدالله، قیسی و زردآلوی روستای جوین هم شهره هستند.

دامداری سنتی نیز یکی دیگر از فعالیت‌های روستاییان نواحی شمالی سرخه است. این فعالیت در روستاهای افتر، اروانه و امامزاده عبدالله رونق بیشتری دارد و دامداران به شیوه کوچندگی، روزگار می‌گذرانند. در این بین،

دامداران کوچروی افتری پرشمارترند. پنیر افتری از شهرت زیادی برخوردار است.

در شرق شهر سرخه، واحد مرغداری صنعتی متعددی استقرار دارند و از این حیث سرخه یکی از مراکز مهم تولید گوشت سفید استان سمنان محسوب می‌باشد.

شهرستان سرخه، آثار و بناهای تاریخی، مذهبی و طبیعی متعددی دارد. بقاع متبرکه سید رضا و سید علی اکبر (ع) لاسجرد، مسیب، امامزاده محمد زید (ع)، پیر غریب، آرامگاه شیخ علاءالدوله سمنانی در روستای صوفی‌آباد، کاروانسرای لاسجرد، قلاع جهان‌آباد، کامیر، جوبین، لاسگرد، هفدر، آرامگاه درویش محمود (شیخ محمود مزدقانی) در مؤمن‌آباد، مسجد چهل‌ستون در شهر سرخه، آب‌انبار سرخه، خانه تاریخی حاج خشمیت، مغار افتر، آب معدنی تلخاب لاسجرد، شورآب و نمک دره از جمله این آثار است.

مؤمن‌آباد، پرجمعیت‌ترین روستای شهرستان سرخه است که در شش کیلومتری شمال غرب سمنان و ۱۵ کیلومتری شمال شرق سرخه واقع شده است. در این دفتر به معرفی این روستا می‌پردازیم.